

Sarah Jaffe

LA FEINA NO T'ESTIMARÀ
COM LA DEVOCIÓ A LA NOSTRA
FEINA ENS MANTÉ EXPLOTATS,
ESGOTATS I SOLS

Traducció de Pau Gros

arallibres

Introducció

Benvinguts a la setmana laboral

M'encanta la meva feina.

Bé, tècnicament no tinc una feina. Fa anys que no en tinc una pròpiament dita, des que vaig marxar de la revista que m'havia contractat a temps complet durant un any com a redactora. Des de llavors, m'he guanyat la vida com a periodista autònoma, amb moments de més èxit i de menys. Viatjo, faig reportatges i de tant en tant alguna xerrada, però per sobre de tot escric. Conec gent fascinant i tinc la gran fortuna de compartir les seves històries amb el món sencer i, si més no ara per ara, de guanyar-m'hi la vida. També és veritat que guanyo uns 15.000 dòlars anuals menys que la mitjana de dones de la meua edat i amb el mateix nivell d'estudis.¹

Soc l'exemple perfecte de què vol dir treballar en l'economia actual. Flexible, capaç de treballar on sigui: des d'una cafeteria del lloc més remot dels Estats Units, o fins i tot des de l'estranger. No tinc una nòmina ni cap empresa que em pagui l'assegurança mèdica privada, i menys encara un pla de jubilació. Vacances? No sé ni què són. No compto amb res del que tradicionalment s'associa a tenir una vida adulta estable: ni fills ni un pis en propietat. Només som el meu gos i jo. (La part bona és que tampoc no tinc un cap que em mani.)

Però aquest llibre no va sobre mi. Va sobre els milions de persones arreu del món que comparteixen alguna o la majoria de les condicions laborals que he descrit, fins i tot si ocupen un lloc de treball dels de sempre i a temps complet. Tantes i tantes característiques del que abans consideràvem «seguretat laboral» han desaparegut, senzillament s'han esfumat. A canvi, tal com hem llegit en milers d'articles i centenars de llibres una vegada rere l'altra, la nova realitat és aquesta: estem esgotats, cremats, sobreexplotats, mal pagats i sense equilibri entre vida laboral i personal (o directament, sense vida).

Al mateix temps, però, no deixem de sentir com se'ns repeteix que la feina ens ha d'aportar una sensació de realització, de plaer, de satisfacció personal, fins i tot de felicitat. Hem de treballar per amor a la feina, i que ni ens passi pel cap qüestionar-nos com és que el resultat del nostre esforç fa que els rics siguin encara més rics i que nosaltres no tinguem ni un parell d'hores per quedar amb els amics.

Com molts altres aspectes del capitalisme tardà, l'admonició de milers de missatges inspiradors a les xarxes socials de l'estil de «si treballes en allò que t'agrada serà com si no treballessis ni un sol dia de la teva vida» ha passat a ser un clixé, una veritat aparentment eterna, que es remunta a l'home de la caverna, a qui m'imagino que li *encantava* caçar mamuts o el que sigui que fessin els primitius. En comptes de «no treballar ni un dia de la nostra vida», el que acaba passant és que treballem més hores que mai, i s'espera que estiguem disponibles fins i tot quan hem sortit de la feina. I això només ens genera estrès, ansietat i solitud. En resum: l'amor a la feina és una estafa.²

Però aquesta expectativa que ens ha d'agradar la feina és relativament nova. Abans tothom tenia assumit que (per dir-ho sense gaire delicadesa) la feina era una merda, i que ningú treballaria si s'ho pogués estalviar. Des del sistema feudal i fins fa uns trenta o quaranta anys, la classe alta sempre ha viscut de rendes. A l'antiga Grècia, la població benestant tenia esclaus i *banausoï* (treballadors de classe baixa, com ara obrers, artesans i comerciants) que feien tota la feina perquè els rics poguessin gaudir del temps d'oci i participar en la vida comunal. Si mai has llegit alguna novel·la de Jane Austen i t'has preguntat com és possible que tota aquella gent visqués còmodament sense fer absolutament res en tot el dia, excepte cosir i somicar mentre somiaven amb qui es casarien, ara ja saps la resposta. Per als rics, la feina sempre la feia algú altre.³

Però als anys setanta i vuitanta es va produir un canvi. La classe alta avui dia sol treballar, i de fet, són els creadors del fetitxe de fer-ho una infinitat d'hores. Però el canvi més important l'hem patit els que no tenim la sort de guanyar milions. Tot d'una és indispensable que creguem que la feina, per si sola, és una cosa que ens ha d'agradar. Però, si fem memòria per recordar la raó per la qual treballem (per pagar les factures) potser ens plantejarem com és que estem disposats a dedicar-hi tantes hores per un sou tan minso.⁴

El debat sobre si hem de gaudir o no de la nostra feina, no obstant, ja fa molts i molts anys que existeix. Al segle XIX, William Morris, un arquitecte i activista socialista britànic, va escriure sobre les tres esperances que fan que

una feina valguin la pena: «L'esperança del descans, l'esperança de la producció i l'esperança del plaer de la feina en si mateixa.» Morris admetia que la idea d'una feina agradable podria resultar estranya per a molts dels seus lectors, però argumentava que la desigualtat causada pel capitalisme significava que part dels que no treballaven vivien gràcies a l'esforç d'altres, els quals acabaven condemnats pel sistema a «donar-ho tot per no res». La indústria moderna havia eliminat la poca independència i poder amb els quals comptaven els obrers, i els reduïa a treballadors robòtics i intercanviables. A ningú li importava si al proletariat li agradava la feina que els havia tocat. No hi tenien ni veu ni vot.⁵

Però el proletariat també solia fer tot el que estigués a les seves mans per treballar el mínim possible. Una de les primeres reclamacions del moviment obrer va ser treballar menys: jornades més curtes, primer amb un màxim de dotze hores, després onze, tot seguit deu i finalment vuit, i en acabat van reclamar dies lliures. La vaga, que és la millor arma dels treballadors, no és més que la negativa a treballar, i durant bastant de temps va resultar ser una maniobra efectiva gràcies a la qual es van aconseguir diverses concessions vinculades a la durada de la jornada laboral i els salaris. El capitalisme acceptava algunes de les reivindicacions dels treballadors per mantenir actiu el flux de beneficis, però també s'esmerçava a trobar noves estratègies més enllà de la força bruta per mantenir els treballadors a ratlla.⁶

Finalment, el premi que es va atorgar a la classe obrera industrial va ser el que es coneix popularment com l'acord Ford, batejat així, com no podia ser d'altra manera, en honor a Henry Ford, el president de la Ford Motor Company. El compromís era el següent: els treballadors atorgaven a l'empresa un grapat d'hores (prou raonables, normalment vuit hores al dia durant cinc dies a la setmana), a canvi d'un sou digne, cobertura mèdica (a càrrec de l'empresa, en el cas dels Estats Units, o de la sanitat pública en altres països) i en alguns casos fins i tot uns quants dies de vacances a l'any i un pla de jubilació. Era el que Morris anomenava «l'esperança del descans» —i un mínim de recompensa econòmica, ja que l'esperança de controlar el que produïa cadascú era impossible— allò que permetia als treballadors sostenir-se econòmicament, potser també a les seves famílies, i fins i tot gaudir del temps lliure fora de la fàbrica.⁷

Pot ser que ens costi d'imaginar-nos-ho avui dia, acostumats com estem a esgarrapar uns minuts entre correu electrònic i correu electrònic o abans d'una reunió virtual per llegir una notícia del diari. I certament no hauríem d'idealitzar-ho; la feina tot sovint era exigent i avorrida a la vegada, i els treba-

lladors acabaven tan exhausts que els resultava complicat gaudir dels dies de festa que tant havien suat per aconseguir. Però sí que va permetre un breu període d'estabilitat, des del final de la Gran Depressió fins als anys seixanta, una etapa amb una nostàlgia que encara ens turmenta avui.

Com passa amb qualsevol avinença, l'acord Ford va deixar ambdós bàndols lleugerament descontents, i si va prosperar en el temps va ser gràcies a les freqüents vagues dels empleats, per una banda, i els constants intents dels capatassos per destruir-lo, per l'altra. Amb tot, va ser un acord que la classe benestant va acceptar amb més o menys entusiasme durant els anys de prosperitat, uns anys en què la feina abundava i els beneficis eren prou alts perquè no els importés gaire mostrar-se mínimament generosos. La cosa va canviar, però, amb la crisi econòmica dels anys setanta. «A la dècada dels setanta, el dinamisme que aquest sistema havia tingut durant les dècades de postguerra s'havia exhaurit, desgastat per la multitud de dificultats polítiques i la immobilitat institucional», explica l'economista James Meadway. La solució al problema, per al capital, era collar encara més fort els treballadors. Les empreses van començar a tancar fàbriques als països pròspers per obrir-ne de noves a llocs on podien pagar sous molt més baixos que els que exigia la classe obrera als Estats Units o al Regne Unit. A poc a poc, les jornades laborals es van fer més i més llargues, i els sous més baixos; ja no era infreqüent que les llars depenguessin de dos sous, i amb dos adults treballant alhora ningú no tenia temps de fer les feines de casa.⁸

Arribats al 2016, l'hemorràgia de llocs de feina al sector industrial era prou gran perquè Donald Trump decidís convertir-la en un dels punts centrals del discurs del seu eslògan de campanya, «*Make America Great Again*». El 2017, quan Trump ja era el president dels Estats Units, vaig viatjar fins a Indianapolis per visitar la planta Carrier. La fàbrica, que estava previst que tanqués el 2016, havia estat una parada important en la campanya de Trump que prometia recuperar els bons llocs de treball al país. Així, després de guanyar les eleccions, va tornar a Carrier per proclamar «Missió aconseguida» i dir als treballadors que ell era qui havia evitat que la fàbrica tanqués. Quan vaig arribar a la ciutat, però, la planta Rexnord, que era a tocar de la Carrier, estava a punt de tancar. Els treballadors de Rexnord no van rebre cap visita del president quan van perdre la feina. Tampoc els treballadors de Lordstown, a Ohio, on hi havia situada una planta de General Motors que va acabar tancant el març del 2019.

Tots els treballadors amb qui vaig poder parlar a Indiana i Ohio volien que la fàbrica seguís activa, però cap d'ells parlava amb gaire entusiasme sobre

la feina que havien perdut o estaven a punt de perdre. No és pas que un dia, tot d'una, haguessin decidit acceptar la feina per plaer. Treballaven per poder dur un sou a casa, per tenir els caps de setmana lliures, per seguir pagant la hipoteca. Quan vaig preguntar-los què trobaven a faltar, cap ni un em va parlar de la feina en si, sinó dels companys, que consideraven una segona família, o dels dies en què anaven a fer una cervesa al bar de davant quan acabaven la jornada, o de la solidaritat nascuda del sindicat de l'empresa (una solidaritat que els va dur a fer de piquets durant la vaga de treballadors de General Motors el 2019, fins i tot mesos després que tanqués la planta). Però sobretot parlaven dels diners, del fet d'haver perdut una feina que els pagava 26 dòlars l'hora (més hores extres) i del greu impacte que això suposava en el seu dia a dia.

Ben a prop de la planta Carrier hi havia centres de distribució d'Amazon i dels supermercats Target, el futur més que probable de part dels treballadors que acabaven de perdre la feina. Les feines als centres de distribució i magatzems són, avui dia, sinònims de misèria laboral: hi ha infinites històries de treballadors que es veuen obligats a orinar en ampolles de plàstic perquè no els permeten anar prou vegades al lavabo, que han de dur un GPS al damunt que controla tots els seus moviments, o que estan enganxats als calmants per suportar el dolor mentre treballen. Fins i tot Amazon, en un intent de refutar la informació sobre les infernals condicions dels treballadors publicada per la periodista Emily Guendelsberger, va al·legar descaradament que l'èxit de l'empresa es devia als «treballadors apassionats, l'orgull i el compromís gegant dels que fan que la satisfacció del client sigui excel·lent».⁹

La pandèmia mundial del 2020 només ha fet que la brutalitat laboral sigui més visible. El nombre de persones que treballen al sector industrial arreu del món és cada cop més baix, i tanmateix la producció es manté, amb sous més baixos i sense la protecció dels sindicats. Tant dones com nens treballen en condicions mortals en fàbriques com les de Bangladesh, on el 2013 se'n va desplomar una de tèxtil de Rana Plaza que va causar 1.132 treballadors morts i 2.000 de ferits. Les condicions laborals dels treballadors bengalís del sector tèxtil (o dels treballadors de la fàbrica xinesa de Foxconn que fabriquen iPhones) són dolentes, perjudicials o directament letals. Ningú s'atreviria a dir que a aquests treballadors els agrada la feina que fan, però això no impedeix que se'ls obligui a treballar amb un somriure en les comptades ocasions en què reben la visita d'algun inspector.¹⁰

Aquests darrers anys, tots hem llegit multitud d'articles a vessar d'estereotips que parlen dels miners i dels treballadors de fàbriques com la base dels

votants de Trump, sempre amb una pàtina d'idealització que amaga com de miserable era i segurà sent la seva feina. George Orwell va descriure, en una ocasió, les mines de Wigan, als afores de Manchester, de la següent manera: «Semblant a l'infern, o si més no, a com m'imagino jo l'infern.» Els treballadors de General Motors de la planta de Linden (Nova Jersey) van explicar a la sociòloga Ruth Milkman que aquell lloc era «com una presó»; els de Lordstown afirmaven que els seus superiors eren «com la Gestapo o les SS, però a petita escala». Chuckie Denson, que feia poc que s'havia jubilat de la fàbrica de Lordstown, em va dir que «bàsicament s'hi vivia una guerra oberta contra els treballadors». En paraules de Milkman, si aquelles feines eren decentes era perquè havien estat emparades pel sindicat, i no pas perquè el dia a dia dels treballadors fos res més que «incessant i deshumanitzador».¹¹

El procés d'estandardització i control tenia com a objectiu final reduir els treballadors en simples peces de l'engranatge, suficientment intercanviables perquè fos ben senzill tancar una fàbrica a Indianapolis i obrir-ne una de nova a Mèxic o Bangladesh, on la mà d'obra era més barata. O prou intercanviables per ser substituïts, directament, per màquines.

Però el procés d'externalització i d'automatització total d'aquests llocs de treball, situats ben lluny de zones pròsperes dels Estats Units i de l'Europa occidental, ha modificat la naturalesa de la feina en aquests països desenvolupats; i això ha resultat, irònicament, en el fet que ara les empreses busquin desesperadament el toc humà que el capitalisme industrial s'ha esmerçat tant a erradicar. Aquest toc humà (és a dir, la creativitat, les habilitats socials o l'empatia) és el que l'empresa pretén explotar dels treballadors en les feines que se suposa que hem d'estimar. Posar aquestes habilitats humanes en pràctica, almenys en teoria, hauria de fer que la feina resultés menys tediosa, però en comptes d'això ha contribuït que la feina sigui ara un element omnipresent en tots els aspectes de les nostres vides.¹²

El projecte polític que ens ha dut fins aquí es coneix com a neoliberalisme, tot i que també rep altres noms: post-Fordisme o fins i tot «capitalisme tardà». Tal com afirma el filòsof polític Asad Haider, «el neoliberalisme, en realitat, constava de dues fases: la primera, el procés governamental de reestructuració social, política i econòmica que va aparèixer com a resposta de la crisi del capitalisme de postguerra; i la segona, una ideologia que dictamina que les relacions de mercat neixen de l'enginyeria social». L'èxit de la segona part del projecte depenia de si s'aconseguia capgirar els anhels d'alliberació popularitzats durant els anys seixanta i setanta, és a dir, si es redefinia la lli-

bertat no pas a partir d'un concepte positiu (ser lliure *per fer* coses) sinó a partir d'un concepte negatiu (ser lliure *de* les interferències). El neoliberalisme ens empeny a creure que tot allò que necessitem i desitgem es pot comprar amb diners.¹³

No és pas que el neoliberalisme aparegués d'un dia per l'altre, per art de màgia; és el resultat d'una sèrie de decisions preses pel bàndol guanyador de diverses batalles. Qui va sortir victoriós d'aquestes batalles va refer les normes perquè tot fos una competició, per fomentar els drets de la propietat privada, i per protegir el dret individual a acumular riquesa. Els serveis públics van passar a ser propietat d'empreses privades. Els ciutadans van passar a ser clients. La llibertat existia, asseguraven els liberals, però l'havies de comprar.¹⁴

El neoliberalisme va néixer l'any 1973 a Xile, després que Augusto Pinochet organitzés un cop d'estat que va enderrocar el govern socialista de Salvador Allende, perquè tot seguit, gràcies a l'ajuda i consells d'economistes estatunidencs, reorganitzés la política econòmica del país amb mà dura. Aquell mateix any també hi va haver una crisi del petroli, una recessió econòmica mundial, la fi d'una bombolla de valors i l'inici de la crisi del capitalisme, que va causar un augment de l'atur i de la inflació mentre diversos moviments socials exigien un canvi de paradigma. En aquest context, Pinochet va deixar el camí lliure per al neoliberalisme a força de tortura i brutalitat, que contrastaven amb els clams de suposada «llibertat».¹⁵

Tot i el nucli violent d'aquest corrent econòmic, el cert és que el neoliberalisme va creuar les fronteres de Xile gràcies al suport de diversos governs democràtics. Margaret Thatcher, que va accedir al càrrec de primera ministra del Regne Unit l'any 1979, va marcar-se com a objectiu el sindicalisme i destruir el concepte de solidaritat. Va vendre al sector privat diverses organitzacions de serveis públics i empreses nacionalitzades, i va convertir els habitatges públics del país en béns immobiliaris privats. Per a aquells que tenien menys poder econòmic, el thatcherisme només els oferia el plaer de la crueltat envers els altres, la solidaritat negativa de veure que encara hi havia qui ho passava pitjor que ells per culpa de les retallades en l'estat del benestar. «L'economia és el mètode. L'objectiu és canviar l'ànima», afirmava Thatcher.¹⁶

Però la cita més cèlebre de Thatcher és, probablement, aquesta: «No hi ha cap alternativa.» Parlava de preferències; al cap i a la fi, el comunisme encara era viu, en aquella època, i la socialdemocràcia era preponderant a Europa. Però aquesta frase, «No hi ha cap alternativa», es va convertir en les sigles TINA (de la frase original, «*There is no alternative*»), considerades les bases del

fenomen que el teòric britànic Mark Fisher anomena «realisme capitalista», és a dir, la idea que defensa que és impossible imaginar una altra manera d'organitzar el món. El neoliberalisme requereix una dosi molt alta d'aquest realisme, fins i tot (o qui sap si especialment) quan es troba en hores baixes.¹⁷

Als Estats Units, l'any 1980, la decisió *bruta* del president de la Reserva Federal Paul Volcker de limitar la massa monetària i pujar les taxes d'interès, va fer que desenes de milers d'empreses haguessin de tancar. En ciutats com ara Youngstown, a Ohio, un de cada cinc habitants es va quedar sense feina. L'any següent, Thatcher va veure com un dels seus amics, Ronald Reagan, era elegit president dels Estats Units i seguia la seva empremta retallant les taxes tributàries i desmantellant el sindicat de controladors aeris. La crisi econòmica i política de la dècada dels setanta va iniciar el procés de desindustrialització, i Thatcher, Volcker i Reagan no van fer sinó accelerar-ne la velocitat. La producció va quedar sota mínims en els països desenvolupats, i les empreses van obrir plantes a l'estranger i automatitzar el màxim de processos possibles. Els treballadors de les fàbriques automobilístiques, que fins llavors comptaven amb la força de les vagues per exigir millores, es van trobar de sobte un panorama en què només els quedava reclamar que les fàbriques seguissin en funcionament. Joshua Clover, al llibre *Riot, Strike, Riot*, anomena aquest fenomen «la trampa de l'afirmació»: una situació en què «la classe obrera es veu forçada a reconèixer i acceptar l'explotació a què se la sotmet sota la premissa de la supervivència». Hi ha una línia difusa entre la trampa de l'afirmació i l'amor per la feina.¹⁸

Els llocs de treball a les fàbriques van ser reemplaçats per feines en botigues, sanitat, serveis i tecnologia. Es parla molt de l'economia del coneixement, de la quantitat de feina creativa que podríem estar fent, però el més probable és que la gran majoria de nosaltres acabem treballant al sector dels serveis. I aquest tipus de feines venen totes amb una altra trampa de l'afirmació: has de treballar amb un somriure als llavis o estar disposat que et facin fora.¹⁹

Els ideals de llibertat i d'elecció que el neoliberalisme tant s'esforça a promulgar han acabat convertint-se, paradoxalment, en un mecanisme per justificar la desigualtat. La decisió és teva, sí, però si decideixes malament també ets tu qui en pateix les conseqüències. Les retallades a l'estat del benestar posen vides en perill. Aquest tipus de llibertat, com explica el teòric polític Adam Kotsko, és també una trampa, una «maquinària dissenyada per generar sentiment de culpa».²⁰

Aquesta dinàmica tendeix sempre a ser individualitzant: la teva situació vital només pot ser el resultat de les decisions que TU has pres, i per tant ningú no trobarà motius per empatitzar-hi, menys encara ajudar-te, si fracasses. La privatització global, com bé apunta Fisher, ha creat també la privatització de l'estrès, la proliferació de la depressió i l'augment de l'ansietat. Si no trobes feina, deu ser que no has treballat prou (sense cobrar) per adquirir les habilitats necessàries; si trobes feina, però et fa infeliç, sempre en pots trobar una altra! Aquest tipus de discurs justifica el *job hopping* (canviar sovint de feina en poc temps) que permet que les empreses obtinguin justament allò que busquen: mà d'obra immediata, fàcil de contractar i d'acomiarar, i encara més fàcil de controlar.²¹

Hi ha un altre «thatcherisme» famós sobre aquest procés, que sovint es parafraseja com «La societat no existeix», tot i que en realitat el que Thatcher va dir és: «... què és la societat? La societat no existeix! Existeixen els homes i dones, i existeixen les famílies.» Sense la societat, la divisió entre família i feina es desdibuixa; si tenim en compte que la nostra vida personal és bastant limitada, la solució més fàcil és esforçar-nos perquè la feina, que és el que ens ocupa la major part del dia, ens resulti més agradable, fins al punt de concebre la feina com el lloc on trobar l'amor del qual no gaudim en altres aspectes vitals. He perdut el compte de les vegades que, mentre escrivia aquest llibre, vaig parlar amb persones que m'explicaven que els seus superiors deien que l'empresa era «com una gran família». Hi ha una empresa de videojocs que es promociona dient que són una «*fampany*» (de l'anglès, *family* i *company*). Si no ens agrada la feina, això acaba sent un recurs addicional per avergonyir-nos. Se suposa que l'amor, al cap i a la fi, és un recurs infinit que tots tenim a dins: si la feina és una gran família, no hauríem de sentir-nos *naturalment inclinats* a estimar-la?²²

Deixar d'apreciar les persones per estimar la nostra feina és una manera molt eficaç d'erradicar la solidaritat. Les paraules de Thatcher sobre la no existència d'una societat venien després que aprovés una sèrie de mesures dràstiques que van fer desaparèixer els sindicats laborals, una eina no només d'activisme a la feina sinó també de socialització extralaboral. Si els treballadors estableixen una estima exclusiva a la seva feina, quan s'adonen que la feina no els estima només els queda oblidar-se'n o esforçar-s'hi més. En qualsevol cas, no se'ls acudirà organitzar una acció conjunta amb la resta de companys per exigir una millora de les condicions. I així, l'acció col·lectiva queda fora del mapa. L'única solució és esforçar-se encara més en la feina o fotre el camp.²³

Ara bé, actualment l'extorsió que amaga la màscara de l'amor és cada cop més evident, i els treballadors s'hi comencen a rebel·lar de nou. La popularitat d'un concepte com el del «*burn-out*» o extenuació laboral (que no és res més que el sentiment que neix quan el resultat de la feina per amor no és correspost) n'és una prova evident. A causa de la temporalitat dels llocs de treball, els sous baixos i les retallades al sector privat, cada cop és més difícil estimar una feina. Les condicions en les quals els treballadors «essencials» van haver de continuar assistint a la feina durant la pandèmia de la covid demostren que les relacions laborals neixen de la coerció. Se'ns castiga per cadascuna de les decisions que hem pres fins ara, fins i tot quan seguim fent el que se'ns demana (acumular deutes, treballar hores extres, respondre correus fora d'hores, ja sigui en una festa, un funeral o quan estem a punt d'anar a dormir) i treballar més i més.²⁴

El neoliberalisme se sustenta en la ideologia de la feina per amor per emmascarar la coerció necessària per empènyer la gent a trobar una feina, que al cap i a la fi és l'arrel del capitalisme. La violència, no obstant, és ara molt més palesa, i el rebombori de les rebel·lions (ja sigui a Xile, al Quebec o a Chicago, passant per totes les manifestacions per la crisi climàtica arreu del món) és cada cop més fort, més intens. Perquè el neoliberalisme ens va voler vendre la idea de la llibertat no pas de la feina, sinó *gràcies a* la feina. Però si ens fixem en el clima social actual, tot sembla indicar que hem deixat de creure'ns a cegues aquesta idea.²⁵

La trista realitat del treball en la societat capitalista és que pràcticament la totalitat de la nostra feina escapa del nostre control. I això no depèn de si ens agrada més o menys la feina, si ens augmenten el sou cent o cinc-cents euros. L'alienació no es basa en els sentiments; es basa en si tenim la capacitat de decidir des d'on i amb quina intensitat podem fer la feina, i en si tenim un mínim control sobre allò que fem o el servei que oferim.²⁶

Els treballadors són indispensables per generar valor i acumular capital, però alhora, com ja hem vist, tendeixen a rebel·lar-se contra el procés. Perquè no oblidem que els treballadors, la mà d'obra, la força laboral, som nosaltres: éssers humans caòtics, afamats, solitaris, enfadats i frustrats. És clar que som ben lliures de deixar la feina i trobar-ne una altra de millor, com diu el *mantra*, però a l'hora de la veritat aquesta suposada llibertat està restringida per la necessitat d'alimentar-nos, de tenir on dormir o de gaudir d'assistència mèdica si ens passa res. El nostre lloc en la jerarquia d'una societat capitalista està determinat no pas per si treballem millor o pitjor, sinó per una sèrie de factors

que estan fora del nostre control, com ara la raça, el gènere o la nacionalitat. La feina, com va escriure la teòrica política Kathi Weeks, és la manera en què ens convertim en individus socials i polítics.²⁷

La feina, dit d'una altra manera, contribueix a fer-nos saber com hem de ser. I qualsevol canvi en el paradigma laboral, en el paradigma del capitalisme com a concepte, modifica les expectatives sobre com serà la nostra vida, sobre el lloc i la manera en què ens sentirem realitzats. El concepte d'una «bona feina» ha anat canviant al llarg del temps gràcies a la lluita obrera, i aquesta és una idea que ens aniria bé tenir present.

La idea que la feina hauria de ser la nostra principal font de realització personal actualment és ja un concepte de sentit comú, fins al punt que refutar-la es considera un acte de rebellió. El teòric italià Antonio Gramsci ens recorda que el sentit comú, en si mateix, també és un producte de la història, que les creences populars no deixen de ser forces materials, i com a tals, canvien quan les condicions materials evolucionen. El seu concepte d'hegemonia explica com és possible que un grup reduït de persones tingui el poder d'organitzar el món d'acord amb els seus interessos a través de la cultura, idees i forces materials. L'hegemonia no és més que el procés mitjançant el qual s'aconsegueix que una societat accepti les estructures de poder que condicionen el seu funcionament.²⁸

Però si el sentit comú es caracteritza per alguna cosa, és precisament perquè tot sovint va errat. I nosaltres, en certa manera, en som conscients. Al cap i a la fi, el fet que tinguis aquest llibre a les mans ja vol dir que, qui sap si inconscientment, sents que potser, només potser, el problema no ets tu, sinó la teva feina. Però no és indispensable que creguem en una idea per consentir-la. La majoria de nosaltres, de fet, actuem com si ens la creguéssim, i amb això ja n'hi ha prou.²⁹

Max Weber és famós per escriure, en referència a l'ètica protestant i l'esperit del capitalisme, sobre la manera com l'ascens del protestantisme va promulgar la creença en el treball dur com a vocació per a una gratificació posterior (al cel) i com després el capitalisme incipient va adoptar aquesta creença en els seus inicis. L'esperit inicial del capitalisme valorava, per sobre de tot, l'acumulació perpètua de capital, però no pas pel consumisme, sinó pel seu valor en si. De fet, el consumisme, com altres formes de plaer, s'havia d'evitar. S'havia de treballar per ser una persona decent, no pas una persona feliç. Weber afirma que, si bé aquest procés va néixer en l'àmbit religiós, avui dia s'ha instaurat en tots els aspectes de la nostra vida i s'ha convertit en sentit

comú. «El puritanisme defensava la idea del treball com una vocació, i ara tots estem obligats a entendre-ho així.»³⁰

Els acadèmics francesos Luc Boltanski i Ève Chiapello han expandit aquesta idea de Weber per argumentar que l'essència del capitalisme ha anat canviant al llarg del temps fins a crear noves versions de l'ètica del treball. Sigui quin sigui el punt de la història en què ens fixem, l'esperit del capitalisme ha de respondre a les tres preguntes següents: quin és el camí per garantir una bona vida per a un mateix i la seva família?; com s'aconsegueix l'entusiasme pel procés d'acumulació, fins i tot en els casos en què no és l'individu qui s'endú els beneficis de la seva feina?; i com es pot justificar aquest sistema i defensar-lo quan sorgeixen les acusacions que no és just?³¹

La justificació del capitalisme és indispensable, perquè sempre hi haurà gent que el posi en dubte. I és que, si n'estudiem els processos, veurem que sempre donen com a resultat una situació d'injustícia. I llavors ens hi rebel·larem. I farem vaga, i sortirem al carrer, i organitzarem revoltes socials, i ens negarem a abaixar el cap i seguir anant a la feina. I aquesta rebel·lió forçarà crisis i un seguit de canvis en el sistema, que es veurà obligat a adaptar-se, a trobar noves justificacions i mecanismes a través dels quals la societat accepti seguir treballant. Aquestes lluites no són estanques, van més enllà de l'àmbit laboral i afecten tots els aspectes de la nostra vida. La filòsofa política Nancy Fraser les anomena «lluites de límits», batalles sobre la divisió entre economia i societat, entre producció i reproducció, entre feina i família.³²

I és entre les esclatxes que neixen d'aquestes lluites d'on sorgeixen ètiques i filosofies noves. Coneixem la filosofia de l'acord Ford: el que se'ns ha descrit en milers d'històries plenes de nostàlgia, on obrers com en Chuckie Denison anaven cada dia a treballar a la fàbrica i després tornaven a casa per estar amb la família i gaudir dels caps de setmana, dels dies de vacances i d'uns beneficis prou dignes. Aquest tipus de família es podia permetre viure bé amb un únic sou: un home que treballés a una fàbrica podia permetre's que la seva dona es quedés a casa per cuidar els nens, sortir a fer els encàrrecs i responsabilitzar-se de tot el que fes falta a la família. L'època daurada de les famílies amb un únic sou, de l'home treballador, dels suburbis. A diferència de l'ètica protestant, l'ètica industrial prometia certes coses bones per als treballadors, en comptes del que el sindicat estatunidenc IWW (Industrial Workers of the World) anomenava «alçar castells en l'aire». Treballar era el camí cap a la mobilitat social, independentment de si la gent gaudia de la feina o no.³³

Alguna cosa havia de canviar per passar de l'ètica de la feina industrial a l'ètica de l'amor pel treball, en la qual s'espera que els treballadors gaudeixin de la feina perquè sí. Avui dia l'empleat perfecte es mostra content, és flexible, té contactes i està al dia de la tecnologia, a més de ser creatiu i empàtic. Li agrada la feina que fa, però alhora està disposat a passar d'una empresa a una altra com si fos un solter d'or empedreït. Tampoc no li fa res treballar hores extres i no tenir una línia divisòria clara entre la vida laboral i la personal. L'estabilitat, el lema estrella de l'ètica industrial (segons la qual una persona treballava tota la vida al mateix lloc i quan es retirava tenia una pensió per viure tranquil·lament), ha estat substituïda pel concepte de realització personal. I tot allò que antigament ens reservàvem per a l'àmbit personal (tot allò que, de fet, el lloc de treball industrial volia minimitzar) de sobte és un requeriment a molts llocs de treball, ja siguin les nostres amistats, els nostres sentiments o, directament, el nostre amor.³⁴

No és pas que la classe treballadora decidís, d'un dia per l'altre, que volia que les coses anessin així. La nova ètica del treball va néixer a causa dels canvis que va experimentar el capitalisme a escala mundial. L'expansió de la globalització implicava que tota la feina desagradable podia passar dels països rics als països pobres, on la mà d'obra era més barata i els governs eren més fàcils de subornar perquè incomplissin la llei. Boltanski i Chiapello defensen que el capitalisme va canviar, també, com a resposta a la lluita dels que s'hi mostraven més crítics, gràcies als moviments socials dels anys seixanta i setanta. I destaquen dues crítiques principals: la crítica «artística», que qüestionava la conformitat del capitalisme de la primera meitat del segle xx i al·legava que el suposat tedi era en realitat una opressió; i la crítica «social», que se centrava en les desigualtats inherents a la societat capitalista, el sistema a través del qual un grup minúscul saciava totes les seves necessitats mentre d'altres, com afirma la geògrafa Ruth Wilson Gilmore, havien de fer front a un «abandonament organitzat».³⁵

Tant la crítica social com l'artística reflecteixen les dues cares de l'ètica del treball per amor: l'empatia i la creativitat. En unir-les, el resultat és parcial, una inversió de les exigències dels treballadors que es rebel·len contra la jerarquia industrial i social, contra la família burgesa i contra un món submergit en la mercantilització absoluta. El moviment de protesta dels anys seixanta va tenir dificultats per integrar ambdues crítiques: es protestava per obtenir, alhora, més seguretat i més autonomia. Entre l'esclatxa d'aquesta paradoxa, el capitalisme va saber plantar les llavors que més tard es van convertir en un nou esperit i una nova formulació del treball.³⁶

Una dècada més tard, la lluita es va expandir per tots els països industrialitzats, des de les fàbriques automobilístiques de Fiat a Itàlia fins a Lordstown, Ohio. I va ser en aquest context de classe obrera on la fusió de la crítica social i de l'artística va ser més pronunciada: els treballadors, en veure que es passarien quaranta anys esllomant-se en una cadena de muntatge abans de jubilar-se, van decidir contraatacar. A principis dels setanta, a Lordstown es van popularitzar les vagues no autoritzades, en les quals un grup divers d'obrers es rebel·laven contra el concepte mateix de la feina. No exigien només un augment salarial o un percentatge dels beneficis de l'empresa. Posaven en dubte la idea que algú hagués de passar-se mitja vida treballant en una cadena de muntatge. Al final, però, aquests grups d'obrers van acabar acceptant la seguretat laboral i abandonant la idea d'autonomia.³⁷

L'altra cara de la moneda de la lluita contra el sistema industrial fordista és la rebel·lió contra la vida als suburbis. Les dones van oposar-se a allò que Betty Friedman va anomenar «la mística femenina» de la mestressa de casa dels suburbis, i la majoria d'elles reclamaven feines més satisfactòries i remunerades. A mesura que començaven a guanyar sous que els obrien les portes a la llibertat econòmica, la idea de casar-se va passar en un segon pla. I això va representar un canvi en l'estructura familiar, que es va desestabilitzar de la mateixa manera que ho havia fet l'entorn laboral.³⁸

La diferència entre el que els moviments reivindicatius dels anys setanta pretenien i el que van aconseguir és molt reveladora. Pretenien un control democràtic sobre l'empresa; i van aconseguir plans de propietat d'accions per a empleats. Volien treballar menys hores, gaudir d'una vida sense tanta prevalença de les exigències dels seus superiors; i van aconseguir menys llocs de treball i l'aparició de feines temporals. Volien sindicats obrers menys jeràrquics; van aconseguir que desapareguessin molts dels sindicats ja existents. Volien gaudir de la llibertat de poder dedicar-se a tasques més creatives; van aconseguir, en paraules de Fisher, «gerencialisme i consumisme». Volien canviar la seva relació respecte a la família nuclear patriarcal; van aconseguir que els forcessin a veure els companys de feina com a membres de la família i la necessitat constant d'establir una xarxa de contactes. Volien feines més interessants; van aconseguir tenir, senzillament, més feina. Volien gaudir d'un contacte humà més autèntic; van aconseguir que les empreses els obliguessin a estimar la seva feina.³⁹

Actualment patim les conseqüències d'una derrota històrica per als treballadors, un canvi en l'ordre mundial que va fragmentar i va separar la classe

obrero mentre els rics i poderosos solidificaven la seva posició. Tot el que promulga el sentit comú d'avui dia respecte a la feina és erroni: que la feina ens exigeixi no només el nostre temps sinó també el nostre amor, el nostre cervell, el nostre cos, no és en absolut una victòria. Les idees fantasioses dels moviments obrers dels anys seixanta i setanta a favor de la llibertat i l'abundància han quedat subvertits. Tal com va escriure la teòrica i activista feminista Silvia Federici, «no hi ha res que sufoqui amb més eficàcia la nostra vida com el procés mitjançant el qual les tasques i relacions que ens fan feliços acaben sent transformats en una feina».⁴⁰

A mesura que desapareix l'ocupació al sector industrial, cada cop és més la gent que acaba ocupant un lloc de treball que inclou alguna versió de l'ètica del treball per amor. Als Estats Units, les professions amb més demanda laboral són la infermeria, el sector alimentari i l'assistència de salut a domicili; tot feines clarament de gènere i en les quals l'empleat ha de mostrar-se empàtic i servicial envers els altres. Aquests llocs de treball amb contacte interpersonal es valen de les habilitats que suposadament resulten inherents a les dones, i fan que siguin percebudes com una extensió del treball assistencial que s'espera que facin a casa per a la seva família. Una altra professió amb alta demanda és la de programador informàtic; es tracta d'una feina molt ben pagada, però en la qual també s'espera que els empleats demostrin una gran passió per la seva feina, tot i que en aquest cas les empreses esperen que ho manifestin treballant jornades interminables i no pas amb efusió i empatia. La feina d'un programador informàtic té més a veure amb altres professions creatives (com ara els artistes o els periodistes) que deriven de la noció clàssica de la feina artística.⁴¹

Si el treball assistencial és com l'amor familiar, basat en l'amor devot d'una mare, la feina creativa és com l'amor romàntic, basat en un altre tipus de sacrifici personal i compromís voluntari que esperes, en cert grau, que se't sigui retornat. Però la feina no t'estima. Ni t'estimarà mai.

Aquesta obsessió per ser feliç a la feina és, dit d'una altra manera, una demanda d'amor constant de la feina en si mateixa per part del treballador. La feina, al cap i a la fi, no té sentiments. El capitalisme és incapaç d'estimar. Aquesta nova ètica laboral, en què se suposa que la feina que fem ens ha de proporcionar un sentiment d'autorealització, està destinada al fracàs. La majoria de feines no ens faran feliços, i fins i tot les que sí que ens poden fer feliços sovint ens generaran uns nivells de frustració intensos. Ara mateix, per exemple, són les vuit del vespre i escric això mentre faig cullerades a una sopa ins-

tantània que he preparat al microones després de passar dotze hores davant de l'ordinador, i això que jo em sento prou afortunada de la feina que faig. Encara que tinguem el millor cap del món, algú que veritablement es preocupa per nosaltres, seguirà sent el nostre cap, i les preocupacions econòmiques seguiran sent més importants per a ell que no pas el nostre benestar.⁴²

El capitalisme configura la nostra realitat (fins i tot durant el fordisme, quan va expandir i desdibuixar els límits del que es considerava l'entorn laboral) i els processos disciplinaris sobrepassen el que seria necessari per obtenir beneficis econòmics. La dominació i la subordinació laboral, tal com argumenta Kathi Weeks, són peces indispensables per al capitalisme, i l'entorn laboral és allà on patim la crua realitat, i on ens adonem de la poca llibertat de què gaudim. Si mirem al futur (que és on es veurà l'impacte dels debats sobre automatització, els efectes de la pandèmia i la crisi climàtica), cada vegada resulta més evident que cada cop fa falta menys mà d'obra per produir el que la humanitat necessita. I és que el món laboral actual contribueix a la destrucció de la Terra. Tanmateix, resulta pràcticament impossible imaginar-nos un món en què tenim tot el que ens fa falta independentment de si tenim feina o no. Podem dir-ne «realisme laboral», si volem.⁴³

Però com podem trencar l'encanteri de l'amor per la feina que ens oprimeix? Potser podríem començar per entendre que l'amor és quelcom que sorgeix *entre les persones*. Cal que sigui recíproc, com la solidaritat. L'amor s'havia arribat a considerar, en el passat, com un sentiment potencialment subversiu precisament perquè ens empenyia a valorar alguna cosa més enllà de la feina. Vist així, resulta fàcil d'entendre per què la feina va absorbir-lo. La feina no pot proporcionar amor, però la resta de gent sí. I és precisament aquest vincle solidari que traspasa les relacions transaccionals de l'entorn laboral el que ens pot ajudar a deslliurar-nos-en.

La solidaritat és també un sinònim dels llaços que uneixen les persones, i que neix de la lluita de classes. Perquè cal recordar que les classes no es componen pas d'una sèrie de característiques inherents en determinades persones. Les classes apareixen, com va escriure l'historiador E. P. Thomson, «quan algunes persones, com a resultat d'un seguit d'experiències comunes (ja siguin heretades o compartides) senten i articulen la identitat dels interessos que comparteixen i que els diferencien d'altres persones que tenen interessos diferents (i sovint, contraris) als seus». Els problemes de classe sovint (tot i que no sempre) es perceben en l'entorn laboral, i és precisament allà on ens adonem realment del poder (o la manca de poder) que realment tenim.⁴⁴

La classe obrera no és una entitat sòlida o una categoria fixa. És, més aviat, una idea que canvia a mesura que canvien les condicions, en tant que el capitalisme evoluciona i produeix una ètica laboral nova que concorda amb les necessitats. El procés que coneixem com a «divisió de classes» neix quan la feina i la vida dels treballadors, organitzades pel capitalisme, comencen a concebre's a si mateixes com a una classe i actuen d'acord amb els interessos del seu col·lectiu. És un procés que estem vivint avui dia, perquè els treballadors que fins ara es consideraven de classe mitjana s'adonen que la relació que tenen amb el poder implica que en realitat segueixen formant part de la classe obrera. Probablement un programador de videojocs té més en comú amb un conductor d'Uber del que inicialment es pensava.⁴⁵

Si entenem, en termes generals, que la classe obrera està formada per gent que, quan van a treballar, no són els amos ni tenen gaire poder per dictar les condicions de la seva feina (fins i tot si, com en el cas d'un conductor d'Uber o un periodista autònom, no tenen algú enganxat a l'esquena que els vigili) vol dir que la forma una enorme fracció de la societat.⁴⁶

La classe obrera d'avui dia té molta més diversitat racial i de gènere que la imatge típica i tòpica de l'obrer amb peto i casc del passat recent, fins i tot que la idea de «l'home» que descrivia l'obra de Thomson. La visita de Trump a la planta de Carrier i la foto amb el grup de joves afroamericanes ens serveixen per recordar que aquestes dones formen bona part del poc gruix de treball que segueix constituint el sector industrial. La classe obrera no ha estat mai exclusivament masculina, ni exclusivament blanca, ni tan sols exclusivament industrial, però tal com apunta l'historiador Gabriel Winant, avui dia es caracteritza especialment per la «feminització, diversificació racial i precarietat creixent: feines assistencials, feines d'immigrants, sous baixos i l'economia de l'eventualitat». La vida de la classe obrera no només està condicionada per l'entorn laboral, sinó també pel món exterior; el sector immobiliari és cada cop menys assequible, l'educació i la sanitat són més cares, les polítiques socials més restrictives i les responsabilitats assistencials se sumen a les exigències de la feina retribuïda, en què els agents d'immigració expulsen els treballadors del país. La tecnologia actual permet a les empreses dividir els horaris dels dependents a cor què vols, obliga els oficinistes a treballar fins i tot fora d'hores, i colla al màxim els empleats en remot, que controla a través d'una app. I un dels factors clau que tots aquests treballadors tenen en comú és que es veuen empesos per tots cantons pel mite de l'amor per la feina.⁴⁷

Els treballadors que coneixeràs en aquest llibre han plantat cara a aquesta concepció que la seva feina hauria de néixer únicament de l'amor i s'han atrevit a posar el focus envers un altre punt crític que tendim a oblidar o a entendre erròniament: la idea de l'explotació laboral.

L'explotació no consisteix només en feines més horribles o en feines que detestem. Això és un miratge exacerbant precisament pel mite de la feina per amor. L'explotació és el treball assalariat dins del sistema capitalista, perquè sigui quina sigui la teva feina, el teu esforç produeix un valor que excedeix el sou que et paguen. L'explotació no deixa de ser el procés pel qual algú s'enriqueix gràcies a la teva feina. I això és vàlid tant si cuides nens i guanyes 10 euros l'hora (i amb la teva feina permetes que qui et contracta pugui treballar i guanyar un sou molt més alt) com si ets un programador que treballa a Google amb un sou de 200.000 euros anuals mentre Google s'embutxaca 7.000 milions en beneficis. La feina per amor no és més que la màscara més recent rere la qual s'amaga l'explotació. Ara bé, els treballadors cada cop són més conscients d'allò que amaga la màscara.⁴⁸

Al llarg d'aquestes pàgines coneixeràs moltes persones que formen part de la cultura de la feina per amor. Hi ha programadors, professors de secundària, artistes i treballadors de Toys 'R' Us. Persones que han creat espais col·lectius, campanyes nacionals i sindicats; que han pressionat per canviar la legislació; que han fet vaga per exigir millors condicions per als treballadors. A través de les seves històries, seguirem el recorregut que l'ètica de la feina per amor ha dibuixat, començant pels camins recòndits de l'entorn laboral i obrint pas fins a arribar a la infinitat de feines disponibles avui dia als països postindustrials.

A la primera part del llibre, analitzarem la feina per amor des dels seus inicis, quan afectava les mestresses de casa, passant per les tasques domèstiques remunerades, l'ensenyament i les feines de cara al públic fins a arribar al sector de les organitzacions sense ànim de lucre. Hi ha altres professions que fàcilment podrien haver estat incloses en aquesta categoria, com ara la infermeria, la feina als supermercats, a la restauració o als *call centers*. Aprofito per dir que bona part d'aquestes feines són les que durant la pandèmia de la covid es van considerar «serveis essencials»: aquests treballadors es van veure obligats a posar en risc la seva vida i seguir anant a treballar cada dia perquè la resta de la societat sobrevissqués. En aquestes feines, s'espera que els treballadors compleixin les seves responsabilitats amb un somriure o amb una empatia sincera i sentida. S'espera que anteposin les necessitats i estats d'ànim dels clients per sobre de tot.

A la segona part del llibre, ens centrarem en l'altra cara de la moneda. Explorarem el mite de l'artista vocacional i mort de gana, que s'ha estès fins a incloure no només els professionals del sector, sinó també els estudiants en pràctiques, doctorands, programadors informàtics i fins i tot els esportistes professionals. També podríem incloure en aquesta llista els productors i actors de televisió, els il·lustradors, els músics i els escriptors. De tots ells s'espera que considerin gratificant la seva feina, que valorin el privilegi de poder expressar-hi la seva identitat i el seu talent. En aquest tipus de feines és probable que se'ns digui que hem d'estar agraïts de poder dedicar-nos-hi, perquè hi ha milers de persones que farien el que fos per tenir l'oportunitat de poder-se dedicar a una cosa tan fantàstica.

Aquests treballadors s'han rebel·lat contra aquesta idea que la feina que fan hauria de néixer únicament de l'amor, independentment de si bona part d'ells gaudeixen o no del que fan. I això els ha permès reconèixer el plaer de la rebel·lió, de l'acció col·lectiva, de la solidaritat inherent que neix de ser al capdavant de les manifestacions, de trobar el lloc i el temps de relacionar-se amb companys de professió, i de canviar les condicions laborals imperants al sector. Han reclamat amb valentia el valor del seu temps, de la seva ànima i la seva creativitat tant a dins com a fora de l'àmbit laboral.

Et convido a unir-t'hi.

